

SKOVGAARD MERGELSELSKAB OG STREJKEN 1933

Af Ib Nordby

Ved en stiftende generalforsamling på Gravens afholdshotel den 11 .marts 1931 oprettedes — på foranledning af Kolding Herreds Landboforening — “Skovgaard Mergelselskab”. I foreningens formålsparagraf hedder det:”.....dets Formaal er ved flyttelige Spor at skaffe transporteret Mergel saaledes, at der skaffes hver enkelt Andelshaver Mergel saa bekvemt for ejendommen som muligt under rimelig Hensyntagen til Terrænforhold, Afstand og Mergelforbrugets Størrelse, samt at give Medlemmerne Henstand med den Gæld, som de ved Merglingen paadrager sig over for Selskabet, saaledes at Gælden kan afdrages indenfor et Tidsrum af højst 10 År.” Selskabets virkeområde fastsattes i en følgende paragraf til at være indenfor sognene Starup, V. Nebel, Ødsted, Jerlev, Højen, Egtved, Almind, Viuf og Smidstrup — altså et ganske stort område. Merglen skulle leveres fra et leje tæt ved “Skovgård” nord for Gravens i nord-kanten af “Vesterskov”, hvor lejet kan ses den dag i dag som en stor sø, som er næsten delt af en tange. (Ved pilen på kortet).

Økonomiske problemer

Allerede i april måned var der tegnet medlemsskaber for 98.000 kbm. mergel og i midten af juli var man nået op på 120.000 kbm. Inden da havde selskabet indhentet tilbud på gravning og transport af merglen, og ud af ti tilbud valgte man det billigste, der var indgivet af en entreprenør i Viborg, der ville gøre arbejdet for 3,- kr pr. kbm. Det dyreste tilbud var på 4,95 kr. Der skulle nu skaffes den nødvendige startkapital og selskabet henvendte sig til pengeinstitutioner i Vejle og Kolding, der efter først at have stillet sig positive og givet tilsagn om lån, trak tilbudene tilbage i efteråret på grund af den økonomiske krise. Som det kort står i referatet for et bestyrelsesmøde den 12. oktober 1931: "På Grund af Pengekrisen havde Pengeinstitutionerne annulleret deres Tilbud om Lån." Selskabet kom nu i knibe, idet man havde en kontrakt med entreprenøren, der rykkede for at komme i gang og for forskud på arbejdet. Af protokollen ses, at året 1932 er gået med forhandlinger, dels med entreprenøren, som havde anlagt sag — dels med forsøg på at skaffe kapital til at komme i gang. Dette sidste lykkedes i efteråret, idet Kolding Folkebank tilbød en kassekredit på 25.000 kr. og ved tilsagn om lån fra Nationalbanken

på hele 300.000 kr. - og med entreprenøren blev der opnået et forlig. På generalforsamlingen den 27. februar 1933 kunne formanden derfor nu meddele, ”.....at Mergeludkørsel kan påbegyndes om en Månedstid.” At det økonomiske nu var kommet på plads ses også i referatet fra generalforsamlingen, hvor der står: “Formanden forelagde Bestyrelsens Forslag om Vederlag til Formand, Kasserer og Bestyrelse. Godtgørelse for Mødedag. Forslaget vedtages.”

Arbejdspladser - strejke

Arbejdet kom i gang og beskæftigede et halvt hundred mand, dels med opgravningen, der foregik med en dampdrevet gravemaskine, dels med udkørsel, der skete på tipvogne trukket af lokomotiver på et til formålet nedlagt skinnesystem. På Øster Starup Lokalhistoriske Arkiv findes et kort, der viser hvor udstrakt skinnesystemet var. I nord nåede det Vejleådalene, i øst ud over hovedvej 10, mod syd til Koldingådalene og mod vest til ejendomme omkring Veerst. Så vidt så godt! Nu opstod imidlertid nye problemer, idet arbejderne den 19. juni nedlagde arbejdet. Der var sket det, at entreprenøren prøvede at få arbejderne timebetaling på 60 øre nedsat til 50 øre. Når den tariffmæssige løn for en arbejdsmand på dette tidspunkt var på 1,05 kr., blev det for meget for mergelarbejderne at blive presset til under det halve — og oven i købet for en arbejdsdag, der gik langt ud over normale otte timer. At entreprenøren kunne presse arbejderne skyldes, at de ikke var organiseret i nogen fagforening. Men det kom de nu. På et møde på Aagaard kro den 20. juni, hvor formanden for arbejderne fagforening i Kolding var til stede, blev de meldt ind i DAF (Dansk Arbejdsmands Fagforbund). Formanden havde fra sin organisation fået fuldmagt til at få sagen bragt i orden “uanset omkostningerne”. Entreprenøren viste en form for samarbejde, idet han nu tilbød at forhøje timelønnen med fem øre til 65 øre, men samtidig averterede han efter uorganiseret arbejdskraft. Hos nogle af arbejderne var der stemning for at tage mod tilbudet, men ifølge fagforeningens protokol advarede dens formand mod at tage mod tilbudet:”..... så vil der ingen af jer være tilbage om 14 dage”. Et flertal fulgte formanden, men alligevel var der en halv snes mand, der gik i arbejde lørdag den 24. juni, men anklaget for skruebrækkeri stoppede de igen. Den lokale landbetjent blev tilkaldt, men foretog sig intet.

Arrestationer

Men den følgende mandag — den 24. juni — udviklede strejken sig på dramatisk vis. Formand og næstformand for Arbejdsmændenes Fagforbund var sammen med formanden for Kedel- og Maskinpassernes fagforening taget til mergellejet, hvor også et antal blokadevagter var mødt op. Der opstod en del uro, hvorunder entreprenøren faldt i graven - og der blev tilkaldt politiforstærkning fra Kolding, der arresterede fagforeningslederne, som blev ført til Kolding arrest.

Fagforeningsprotokollen skriver herom: "... aldrig har den været så gal som nu, idet en del af vores ledelse er arresteret". Først da Arbejdernes Fællesorganisation truede med at gå til justitsministeren, blev de arresterede frigivet. Arrestationerne har i mellemtiden også fået lokomotivfolkene til at strejke - så nu lå alt arbejde stille. Først i begyndelsen af august kom der gang i forhandlingerne mellem entreprenøren og fagforeningerne, og man opnåede en aftale om, at arbejdet skulle genoptages på følgende betingelser: Der skulle være otte timers arbejdsdag, der skulle være tillæg for overarbejde og lønnen skulle være 80 øre i timen. Den 9. august genoptages arbejdet efter at have været indstillet i halvanden måned.

Et udsnit af de arbejdere, der gik i strejke for bedre løn- og arbejdsvilkår og hvoraf nogle endte i fængsel for deres deltagelse. I baggrunden mergelbanens lokomotiv. Bemærk, at skinnerne er lagt direkte på jorden. (Foto: Øster Starups Sogns Lokalhistoriske Forening).

Passiv bestyrelse

Men hvor er selskabets bestyrelse i hele dette spil. Kun i referatet af et bestyrelsesmøde den 13. juli - hos formanden i Hesselballe omtales sagen. Der står følgende:”..... Arbejdet med Mergelkørsel er for Tiden standset på Grund af Uoverensstemmelser mellem Ingeniør NN og Arbejderne angående Timebetalingen. Ingeniør NN var til stede ved Bestyrelsesmødets begyndelse og udtalte, at han ikke så sig i stand til at fremkomme med nogen begrundet Formodning om, hvornår Arbejdet med Udkørsel atter kan komme i Gang. Efter at Bestyrelsen havde behandlet spørgsmålet og derunder var enige om det beklagelige ved at Arbejdet stod stille nu i den bedste Udkørselsårstid, vedtoges det, at Bestyrelsen foreløbig vil forholde sig passiv.” Og bestyrelsen synes at have holdt sig passiv til hele sagen - den er siden ikke omtalt i protokollen!

Bøder

På arbejdersiden fik strejken et retsligt efterspil, idet der den 2.oktober 1933 blev rejst tiltale mod 22 arbejdere for ulovlig tvang, trusler om vold og vægring ved at flytte sig trods politiets opfordring — og den 22. november faldt dommen, hvor fire blev frifundet, to fik dagbøder a 500,00 kr., 15 fik dagbøder a 100,-kr, mens en enkelt blev idømt 40 dages hæfte for at have skubbet entreprenøren i graven. Men ikke nok med det — både anklager og forsvarer appellerede dommene til landsretten, hvor alle domme blev skærpet, og hvor den, der var dømt for at have skubbet entreprenøren i graven fik hæfte ændret til fængsel. Det skal nævnes, at sagen havde pressens bevågenhed, idet samtlige Koldings dengang fire aviser skrev om hele sagens forløb - ikke mindst den daværende “Kolding Socialdemokrat”.

Mergelselskabet nedlagt

Om mergelselskabets videre eksistens kan det af protokollen ses, at der var gentagne problemer med entreprenøren. Således omtales det i referatet fra

generalforsamlingen den 27. februar 1934, at han i 1933 ikke havde overholdt sine forpligtelser — velsagtens på grund af strejken – men”... dette spørgsmål står foreløbig åbent”, som der står i protokollen. Igen i 1936 er der problemer med entreprenøren, der rejser et erstatningskrav på 118.000 kr. som dog afvises af selskabet — støttet af repræsentanter fra Hedeselskabet — og en voldgift tilkender ham kun 13.000 kr. Efter at mergelgælden er tinglyst på de forskellige modtageres ejendomme — med afdrag over ti år — er alt afviklet i 1948 — og fra den sidste generalforsamling den 17. januar 1948 hedder det: “Formanden konstaterede, at Selskabet var afsluttet og at ingen af de tilstedeværende medlemmer gjorde krav på andel i den tilbageværende Egenkapital. Generalforsamlingen vedtog at fordele Selskabets Restkapital på følgende Måde i fem lige store Dele: 1/5 part til Vejle Amts Landboforening, 1/5 part til Kolding Herreds Landbrugsforening, 1/5 part til De forenede danske Mergelselskabers Mergelforsøg, 2/5 parter fordeles til Husmandsforeningernes Sogneforeninger indenfor Selskabets område. Generalforsamlingen hævet.”

Fra de forskellige foreninger foreligger der takkebreve for de tilsendte beløb.

Kilder:

Forhandlingsprotokol for Skovgaard Mergelselskab; Peter Houbak: Øster Starup Sogn efter 1900, og Erik Voss, Kolding: Kompendium om Skovgaard-sagen.